

Síla vzoru

PAVEL VLČEK

Publikování dvou prací pražského rodáka Johanna Philippa Joendla¹ lze považovat za mezník ve vývoji zemědělského stavitelství v Čechách.² Zvláště významný vliv měla jeho druhá kniha *Unterricht in der Land-Baukunst überhaupt und bezüglich auf Privat- und Gemeindegäude in Landstädten, Marktflecken und Dörfern*, kterou vydal v roce 1840, a to souběžně i česky v překladu Jana Nepomuka Štěpánka. Teprve však druhé vydání z roku 1865,³ které opětovně vyšlo v letech 1874 a 1889, bylo všeobecně přístupné a mělo vlastně platnost učebnice. Toto vydání s názvem *J. P. Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním, které dle potřeby času a pokroku vědy uspořádali a rozšířili Josef Niklas a Frant. Šanda* má pro nás význam zásluhou šesti tabulek „v barvotisku“. Ve vlastním textu, který se na straně 364 týká *Kapliček na zvonění klekání*, se o výstavbě kaplí mnoho nedovíme: „V každém místě na venku, kde kostel se zvonící není, mají aspoň zvonky na klekání, často ovšem dosti chudobné, pouze na rasoše atd.; často mívají ale také pořádné kapličky, kamž i obraz svatého zavěšují, ježž v tom místě obzvláště ctí. An k vystavení takového domečku celá obec přispívá, může snadno na hezký způsob postavena býti, kdežto

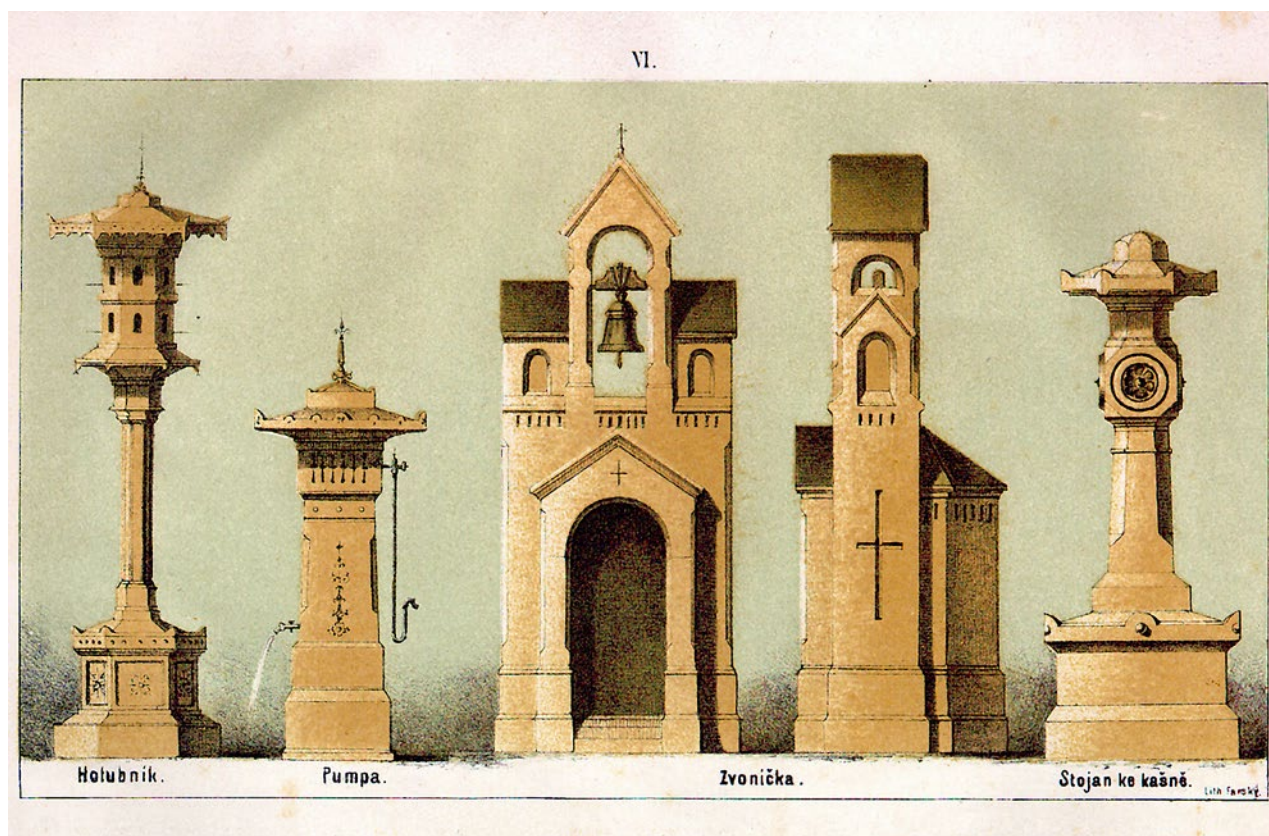
pak i obci k ozdobě jest a o lásce k pořádku a o nábožné mysli obyvatelů svědčí.“ Právě taková hezky postavená kaplička se objevuje na barvotiskové příloze, na barevné litografii známého tiskaře Josefa Farského⁴ (obr. 1). O autorství tohoto návrhu se můžeme jen dohadovat. O spoluautorovi upravené publikace Františku Šandovi je známo, že od roku 1850 studoval na pražské polytechnice a v roce 1854 byl jmenován asistentem kreslení na pražské vyšší reálce a je autorem několika odborných

1 Johann Philipp Joendl (* 3. 11. 1782 Praha – † 5. 6. 1870 Vídeň), vystudoval pražskou polytechniku a úzce spolupracoval jako adjunkt s prvním profesorem tohoto ústavu, Georgem Fischerm. Blíže viz VLČEK, Pavel et al.: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, Academia, 2004, s. 288.

2 KRAMAŘÍK, Jaroslav: Z nejstarších návrhů na stavby venkovských budov v Čechách. *Český lid*. 1955, roč. 42, č. 5, s. 211.

3 JÖNDL, J. P.; NIKLAS, Josef (ed.); ŠANDA, František (ed.): *J. P. Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním, které dle potřeby času a pokroku vědy uspořádali a rozšířili Josef Niklas a Frant. Šanda*. Praha, I. L. Kober, 1965.

Obr. 1. Barevná litografická příloha VI. (Převzato z Jöndl, J. P.; NIKLAS, J. (ed.); ŠANDA, F. (ed.): *J. P. Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním, které dle potřeby času a pokroku vědy uspořádali a rozšířili Josef Niklas a Frant. Šanda*)

Obr. 2. Brodeslavy (okr. Plzeň-sever), kaplička, průčelí. (Foto P. Vlček, 2020)

Obr. 3. Brodeslavy, kaplička, celkový pohled. (Foto P. Vlček, 2020)

publikací.⁵ Josef Niklas⁶ absolvoval pražskou techniku, kde se posléze stal asistentem prof. Bernarda Grübera, pak učil na české reálce a v roce 1864 si zažádal o místo profesora na stolci pozemního stavitelství pražské polytechniky pro českou řeč, a jeho žádosti bylo vyhověno. Nedá se tedy určit, kdo byl autorem návrhu ideální kapličky (zvoničky).

Kapličky vycházející z toho návrhu nalezneme po celých Čechách a jejich vznik, pokud jsou datovány, lze zařadit do širokého období let 1866–1913. Objevíme je v okolí Prahy, v berounském, příbramském, kladenském, mělnickém, litoměřickém okrese, i na Pelhřimovsku, Chrudimsku a Královéhradecku, dokonce i na Ostravsku, ale to jistě není celkový výčet všech zvoniček tohoto typu. Od publikovaného originálu se tyto realizace mnohdy liší, i když základní skladbu zachovávají. Některé vzhled zjednodušují, jiné naopak přidávají dekorativní detaily, při nichž se ztrácí původně spíše novorománský vzhled. Nejblíže originálu ze zjištěných kapliček tohoto typu je stavba na návsi v Červeném Újezdu (okr. Praha-západ) a v Podlešíně (okr. Kladno),⁷ největší zjednodušení je patrné na kapli v Kordovsku (Sedlice, okr. Pelhřimov), Ctěnině (okr. Chrudim) a Libečově (Chyňava, okr. Beroun), zvýšenou členitost a další architektonické prvky, i když použité poněkud amatérsky, lze pozorovat na kapli v obci

Hostěnice u Brozan nad Ohří (okr. Litoměřice), která je datována nápisem do roku 1904. Další stavba tohoto typu se uplatnila ve Střížkově (dnes Praha 9). Zachoval se k ní kolorovaný plán z roku 1909, který podepsal a orazítkoval kobyliský stavitel Josef Pokorný. Stavba byla stejného roku

4 Josef Farský (* 7. 5. 1826 Praha – † 16. 12. 1889 Praha), tiskař a majitel polygrafického ústavu v Praze.

5 Např. *Měřictví a rejsování* (1861), *Měřické a perspektivné rejsování od ruky* (1862, 3. vydání 1867), *Měřictví pro vyšší třídy středních škol a k soukromé potřebě* (1869); společně s prof. Niklasem kromě *Jöndlovo dílo O stavitelství pozemním* (1864) ještě *Staviteleské slohy* (1865). V roce 1877 vyšla jeho učebnice *Deskriptivní geometrie pro vyšší školy reálné*. In FOLTA, Jaroslav; ŠÍŠMA, Pavel: František Šanda. In *Významní matematici v českých zemích* [online]. Brno, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav matematiky a statistiky, 2003 [cit. 2021-11-05]. Dostupné z WWW: <https://web.math.muni.cz/biografie/frantisek_sanda.html>.

6 Josef Niklas (* 11. 3. 1817 Volyně – † 9. 10. 1877 Praha) byl žákem prof. Karla Wiesenfelda na pražské polytechnice. Blíže viz VLČEK, P., c. d., s. 449–500.

7 Dnes již zaniklá kaple v Podlešíně byla postavena roku 1878. Nelze vyloučit, že také kaple v Červeném Újezdu vznikala – vzhledem k přesnosti, s jakou kopíruje vzor – v podobném čase.

Obr. 4. Hradecko (Kralovice, okr. Plzeň-sever), kaplička a požární zbrojnice, celkový pohled. (Foto P. Vlček, 2015)

i dokončena.⁸ Poslední zjištěnou kaplí tohoto typu byla kaplička Srdce Ježíšova, postavená v Blešně (okr. Hradec Králové) roku 1913.⁹ Proti předešlým kapličkám je tato robustnější a větší, jinak je u ní také vyřešeno zavěšení zvonku. Naopak nejstarší touto zjištěnou stavbou, pokud je datace do roku 1866 správná, je kaple v Michálkovicích (dnes součást Ostravy).¹⁰

Na severním Plzeňsku (v rámci území obce s rozšířenou působností Kralovice) byla vybudována hned dvojice kaplí tohoto typu. Starší, která je datována náním do roku 1877, byla vystavěna v Brodeslavech (obr. 2, 3). Pamětní kniha uvádí ke zmíněnému roku: „...stará dřevěná kaplička, která stála na místě, kde dnes stojí kovárna, a staví se pěkná zděná kaple se sochou sv. Prokopa“.¹¹ V soupise památek z padesátých let 20. století je kaplička popsána s břidlicovou střechou, interiér byl prázdný, s betonovou podlahou a byl využíván jako sběrna mléka.¹² Proti návrhu v *Poučení* se nejedná o výklenkovou, ale skutečnou kapli. Její architektura však byla při dodržení základních tvarů zjednodušena. Chybí jemnější členění vlastní zvoničky i vstupu, jehož zhotovení bylo pro venkovské zedníky

přece jen velmi náročné. Stavba je proti poměrně subtilnímu návrhu značně mohutná, což opět ukazuje na menší obratnost místních řemeslníků. Podobnou charakteristiku lze uvést i u druhé, podobné kaple v Hradecku u Kralovic, kterou nedokážeme datovat (obr. 4). Protože však druhá, zadní strana sloužila jako hasičská zbrojnice a místní hasičský dobrovolný sbor byl ustanoven roku 1895, musela kaplička (zvonice) vzniknout po tomto datu.¹³ Také tato stavba nahradila starou dřevěnou zvoničku. Pokud její podobu srovnáme se vzorem, je vidět nejen určité zjednodušení, ale také jistý slohový posun. Snad pod vlivem velice významných barokních staveb na severním Plzeňsku má tak kaple v Hradecku spíše novobarokní charakter (vzdutá římsa nad vchodem) než novorománský. Ten se ostatně vytratil i ze stavby v Brodeslavech.

Přestože se jednalo o vzor navržený poprvé v roce 1865 (v době romantického historismu), ještě i na počátku 20. století byl stále pro venkovské stavitele přitažlivý. Tradiční stavby vyžadovaly tradiční formy, navíc na konzervativním venkově bez odezvy nových architektonických trendů.

8 PRÍX, Dalibor et al.: *Umělecké památky Prahy, Velká Praha, M-Ž*. Praha, Academia, 2017, s. 695. (Heslo zpracovala Vendula Hnídková)

9 Tato kaple byla v roce 2015 zapsána jako nemovitá kulturní památka pod katalogovým číslem 1000004135 jako druhá stavba tohoto typu po kapli ve Střížkově, zapsané v roce 2012 pod katalogovým číslem 12739761. Nejnověji bylo zahájeno i řízení o prohlášení kostelíka v Michálkovicích.

10 Tento kostelík, sloužící dnes pravoslavné církvi jako chrám Narození přesváté Bohorodice, původně svěcený jako kostelík sv. Anny, se však proporcčně od našeho typu liší, tvoří vlastně průčelí menšího kostelíka, který mohl být i dodatečně přistavěn.

11 Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, *Pamětní kniha obce Brodeslavy*, s. 16. Dostupné též z WWW: <<https://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ps/00013-obec-brodeslavy-1935-1937>> [cit. 2021-11-10].

12 NACHÁZEL, Jindřich: *Soupis památek obcí okresu Plasy*. [Plasy 1950–1952]. Citováno dle BUKAČOVÁ, Irena; FÁK, Jiří: *Paměť krajiny, Díl 4., Soupis drobných památek Chříčska a Kožlanska*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2009, s. 69.

13 Podle účetní knihy vydala obec za obilnění a ovrhnutí kaple, za vápno a cement, také za prkna na oltář. Dalším výdajem byla záloha panu Vebrovi (Bebrovi) za vystavení kůlny hasičské a zvonice 70 zl., zbytek byl doplacen 11. října 1895. Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, fond Archiv obce Hradecko, EL NAD č. 68, inv. č. 11, *Pokladní deník 1878–1918*. Dostupné též z WWW: <https://www.inventare.cz/pdf/soap-ps/soap-ps_ap0300_00068_ao-hradecko.pdf> [cit. 2011-11-29]. (Autor děkuje za doplňující informaci PhDr. Ireně Bukačové a Mgr. Jiřímu Křížovi.)

Autor

Prof. PhDr. Pavel Vlček

historik umění, vědecký pracovník oddělení
uměleckohistorické topografie
Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i., Praha
tel.: 221 183 548, e-mail: vlcek@udu.cas.cz